



JUDAICA BULLETIN

Mededelingenblad van de Stichting Judaica Zwolle

Postbus 194, 8000 AD Zwolle

Internet: www.judaica-zwolle.nl E-mail: info@judaica-zwolle.nl

Verschijnt vier maal per jaar - ISSN 1384-9050

Jaargang 26, Nummer 2 / Tewet 5773 – Januari 2013

OPLAGE 330 EXEMPLAREN - ABONNEMENT €8,00 - POSTGIROREKENING 259272

Joodse Humor, Poëzie en Geschiedenis

Van de redactie

Aan het begin van het nieuwe jaar 2013 van de “gewone jaartelling” wensen we al onze abonnees, cursisten en andere lezers en lezeressen veel geluk en voorspoed toe in de tijd die voor ons ligt. Dat het ook op het gebied van het jodendom weer een leerzaam jaar mag worden, en dat dit nummer van het Judaica-Bulletin daar weer een bijdrage aan mag leveren, dat is de wens van de redactie.

Deze aflevering begint met nr. 7 uit de serie Joodse Humor door Peter van 't Riet. Dit maal is “religieuze humor” aan de beurt: joodse humor met een religieuze inslag of bedoeling. De aflevering maakt duidelijk dat joodse humor niet alleen uit seculiere Witzen bestaat, die soms zelfs het randje van de moraliteit opzoeken. Humor speelt overal in het jodendom een rol. Bovendien liggen humor en wijsheid vaak in elkaars verlengde.

Kaufmann's Laws

This is the first of Kaufmann's Laws:
the weakling always fails because
somebody else did wrong.

The second: those who don't despair
but grow when others are unfair
give proof that they are strong.

*Gedicht van de joods-Duits-Amerikaanse dichter
Walter Kaufmann uit de bundel “Cain and other
Poems” (New York, 1962).*

Daarna is er een artikel over een gedicht van de joods-Duits-Amerikaanse dichter-filosoof Walter Kaufmann, die na een christelijke opvoeding op elfjarige leeftijd op eigen initiatief jood werd en enkele jaren later tot de ontdekking kwam dat hij dat al die tijd al was geweest. In dubbel opzicht was hij een grensganger, een man van twee werelden: christendom-jodendom en Duitsland-Amerika. Iemand die in veel opzichten helemaal alleen zijn weg heeft moeten vinden. In de inzet hiernaast een typerend gedicht van hem.

Verder neemt Riwkah Hamburger in dit Bulletin namens de tentoonstellingscommissie afscheid van Wil Cornelissen, die zijn vrijwilligerswerk als rondleider in de synagoge na vele jaren heeft beëindigd in verband met zijn leeftijd.

Het laatste artikel, van de hand van Wim Neevel, gaat over de geschiedenis van de joden van Ommen. In Ommen worden op 4 maart a.s. 27 Stolpersteine gelegd, ter nagedachtenis aan de 27 Ommense joden die in de Tweede Wereldoorlog zijn afgevoerd naar de vernietigingskampen.

We hopen dat we met deze aflevering weer een interessant nummer voor u hebben samengesteld.

JOODSE HUMOR 7 (Ik stuurde je een vissersboot)

Door Peter van 't Riet

Shmuelik was in de Ierse Zee gevallen en liep gevaar te verdrinken. Hij bad tot God dat Die hem redden zou. Toen kwam er een vissersboot aanvaren die hem wilde helpen, maar Shmuelik weigerde en zei: “Nee, God zal mij redden.” Even later kwam er een luxueus cruiseschip langs varen, dat hem hulp bood, maar hij weigerde opnieuw met de woorden: “Nee, God zal mij redden.” Weer iets later kwam er een helikopter overvliegen die hem hulp aanbood, maar weer weigerde hij omdat hij geloofde dat God hem zou redden. Tot slot verdronk Shmuelik en hij verscheen voor de Almachtige. God verwelkomde Shmuelik in de andere wereld, maar Shmuelik weigerde Zijn verwelkoming met de klacht: “Waar was Je nou? Ik bad om je Goddelijke redding toen ik verdronk, maar Je antwoordde niet.” Daarop antwoordde God: “Reb Shmuelik, Ik stuurde je een vissersboot, een cruiseschip en een helikopter, en nog durf je te klagen?”

Dat is religieuze humor. En denk nu niet dat deze Witz verteld is door een joodse twijfelaar. Ik vond hem op een serieuze website in de preek van een rabbijn (1).

In aflevering 5 heb ik beweerd dat de Witz meer is voortgekomen uit het geëmancipeerde en min of meer gesecculariseerde jodendom vanaf de Verlichting dan uit vervolging en verdrukking, zoals Freud ons heeft geleerd. Hoewel achterstelling en weerloosheid natuurlijk volop in de joodse Witz aanwezig zijn en zij tot veel Witzes aanleiding gaven, kan alleen het gevoel “een weerloze minderheid te zijn” niet de voedingsbodem van de Witz zijn geweest. Dan zouden immers de Middeleeuwen grote collecties joodse Witzes hebben moeten voortbrengen, en dat is niet zo. De Witz begint pas op te komen vanaf de 18^{de} eeuw. Wel kon zij groeien en bloeien op de optimistische joodse levenshouding en op een gevoel voor humor dat al teruggaat tot de Talmud en ver daarvoor. Een volk dat 3000 jaar geleden al eens aan zijn vrijheid heeft geroken, krijgt die geur nooit meer uit zijn hoofd. En de Witz is een uitgesproken uiting van vrijheid.

Veel van de joodse humor die ik in de vorige afleveringen presenteerde maakte een niet erg religieuze indruk. Sommige Witzes die men in verzamelbundels van joodse humor aantreft zijn nog wel eens tegen het schunnige aan. Dat zal men bij “vrome joodse humor” niet meemaken. Die is altijd ter ondersteuning van de moraal. Anderen zouden kunnen zeggen: vrome joodse humor is altijd brave humor. En toch kan ook deze vorm van humor leuk zijn. Misschien ontlokt ze geen schaterlach, maar een glimlach, zoals het volgende verhaal (2).

Rabbi Naftali zat in zijn kamer een heilige tekst te bestuderen, toen er plotseling op de deur werd geklopt. „Binnen!” riep hij. Een jongeman betrad schoorvoetend de kamer; hij zag er verlegen en beschaamd uit. „Wat brengt u hier?” vroeg de Rebbe vriendelijk. De jongeman begon te vertellen: “Ik heb een vriend, een heel goede vriend, die een zware zonde heeft begaan. Nu plaagt zijn geweten hem en hij wil berouw tonen en zich voortaan beter gaan gedragen. Hij heeft mij gestuurd om u te vragen wat hij moet doen.” Reb Naftali bekeek de jongeman aandachtig en vroeg: “Waarom kwam je vriend niet zelf?” De jongeman antwoordde: “Hij schaamde zich om zelf te komen, Rebbe, daarom verzocht hij mij te gaan en raad voor hem te vragen.” De Rebbe keek nogmaals indringend naar de jongeman en zei toen: “Ik begrijp het nog steeds niet. Hij had toch zelf kunnen komen en dan doen alsof het zijn vriend was, die de zonde had begaan en die hem had gezonden om voor hem raad te vragen?” Toen begreep de jongeman dat het geen zin had om geheimen voor de Rebbe te hebben.

Is dit humor? Ja, zo zou ik het wel willen noemen: een typisch voorbeeld van chassidische humor, verfijnd, goedaardig, opbouwend, zelfs barmhartig. Chassidische verhalen hebben meestal een lichte toon, omdat zij de spreekwoordelijke chassidische levensvreugde vertolken. Ze vertonen veel coulance met de zondaar zonder dat je het besmuikte gevoel krijgt dat hij iemand is die je heimelijk dient te bewonderen zoals vandaag de dag in de Media sommige criminelen ten deel valt. Zie eens het volgende verhaaltje.

Toen Rabbi Levi Jitzchak van Berditsjev eens een vrouw hielp, waarschuwden zijn leerlingen hem: “Deze vrouw verdient geen hulp. Ze is niets anders dan een prostituee, die zich aanbiedt aan iedere man die langs komt.” De Rebbe zuchtte: “Als ze zich zozeer verlaagd heeft, heeft ze onze hulp des te meer nodig.” (3)

Is dat humor? Nee, zo zou ik het niet willen noemen. Dit is een typisch voorbeeld van chassidische wijsheid. Maar wijsheid en humor liggen zeker in het chassidisme heel dicht bij elkaar, zoals in het volgende verhaaltje waarin ze volkomen vervlochten zijn.

Rabbi Levi Jitzchak had gasten op bezoek. Hij was druk in de weer en droeg eigenhandig stro aan voor hun matrassen. Een van de gasten vroeg hem: “Rebbe, zou het niet een paar geldstukken waard zijn om iemand het stro te laten aandragen, in plaats dat u het zelf doet? Waarom neemt u de moeite om het allemaal zelf te doen?” Rabbi Levi Jitschak glimlachte. “Willen jullie, dat ik iemand anders een goede daad laat doen – en hem er nog voor betaal ook?” (4)

Een van de sterkste wapens van humor is het verloop der dingen op zijn kop zetten. We zien dat in alle vier voorbeelden hierboven. Shmuelik wil door God geholpen worden en niet door een vissersboot, die in de tweede helft van de Witz door God gestuurd blijkt te zijn. Reb Naftali doorziet dat de jongeman die zegt namens zijn vriend te komen, voor zichzelf komt, maar draait het zo om dat zijn vriend beter met een zelfde verhaal zelf had kunnen komen. Rabbi Levi Jitzchak verandert de vrouw die hulp het minst waard is, in een vrouw die hulp het meest nodig heeft. En in het tweede verhaal draait hij een economische dienst in de ogen van zijn bezoekers om tot een goed werk in zijn eigen ogen. Het chassidisme leeft nu eenmaal met één been op de grond (5) en met het andere been in de hemel. Ook de volgende Witz geeft weer bij uitstek die omdraaiing van zaken te zien.

Rabbi Mendel van Kotzk zei altijd: “Ik ben er niet in geslaagd om mijn leerlingen bij te brengen nooit te zondigen en alleen goede daden te verrichten. Toch heb ik bereikt dat ze anders zijn. De meeste mensen verrichten hun goede daden openlijk en zondigen heimelijk, maar mijn chassidiem zondigen openlijk en verrichten hun goede daden heimelijk.” (6)

Ook de dubbele bodem van een uitdrukking kan soms tot een komisch resultaat leiden, mits je beide bodems kent en ziet.

Een Chassied kwam bij Rabbi Baroech Mordechai Ettinger en zei, dat hij een commentaar op de Tora geschreven had en dat hij het wilde laten drukken vlak naast de tekst van de Tora. Hij vroeg de rabbijn om een passende naam voor het commentaar te bedenken. Rabbi Baroech dacht een moment na en stelde toen voor: “Dicht bij de waarheid”. (7)

Religieuze humor hoeft niet altijd te gaan over God, zonden, goede daden of de Tora. Ze kunnen ook religieuze houdingen illustreren en dan zelfs voor geheel tegengestelde doeleinden worden gebruikt. Een mooi voorbeeld daarvan is de Witz van twee mannen die door een schoorsteen kruipen. De eerste versie die ik daarvan vond, bij Meyer Sluyser, drukt de scherpzinnigheid uit van Talmoedisch redeneren. (8)

Komt een goj (een niet-jood) bij een rabbijn. “Rabbijn ik heb gehoord, de joden hebben een manier van redeneren, die ze Talmoedistisch noemen. Wie zó kan redeneren is slimmer dan de hele wereld. Kan ik dat van u leren?” Zegt de rabbijn: “Dan moet ik eerst onderzoeken of je er aanleg voor hebt. Stel je voor, dat twee dieven door de schoorsteen mijn huis binnendringen. Ze staan in de kamer. Eén heeft van het roet in de schoorsteen een zwart gezicht gekregen. Wie van de twee dieven zal zijn gezicht gaan wassen?” Zegt die goj: “Nogal duidelijk. Die met zijn zwarte gezicht zal zijn gezicht gaan wassen.” Zegt de rabbijn: “Nee, want die met zijn zwarte gezicht ziet het schone gezicht van de ander en hij denkt dus, dat zijn gezicht ook schoon is. Maar die met het schone gezicht ziet het vuile gezicht van de ander en denkt dus, dat zijn eigen gezicht ook zwart is. Die met het schone gezicht gaat dus zijn gezicht wassen.” Kijkt de goj verheerlijkt. “Dat begrijp ik. Dat is heel slim geredeneerd.” Zegt de rabbijn: “Dat begrijp je niet, want als ze allebei door die beroete schoorsteen zijn gekomen, hebben ze alle twee een zwart gezicht.”

Het is grappig te zien dat dezelfde situatie die hier de scherpzinnigheid van Talmoedische logica laat zien, elders gebruikt wordt om daarvan het twijfelachtige aan te tonen. Veel chassidiem, die meer waarde aan beleving en emotie hechtten dan aan verstandelijk redeneren, waren juist gekant

tegen het gebruik van logica voor het maken van gevolgtrekkingen. De logica kon immers gevaarlijke resultaten opleveren, meenden zij. Als bewijs daarvoor vertelden zij graag het volgende verhaal: (9)

Op een keer klommen twee mannen door een met roet bedekte schoorsteen naar boven. De eerste die eruit kwam, zag zwart van het roet; maar de tweede was nog tamelijk schoon. De schone man waste zich meteen, de ander niet. Waarom? Omdat de schone, die naar zijn met roet overdekte metgezel had gekeken, daaruit had afgeleid dat hijzelf ook vies was. De metgezel, die gezien had hoe schoon zijn vriend was, nam aan dat ook hij schoon moest zijn en waste zich daarom niet.

Het was ook mogelijk geweest, dat beiden zich zouden hebben gewassen. Omdat de schone man zich na het zien van zijn met roet besmeurde vriend ging wassen, zou de ander daaruit kunnen opmaken, dat hij dat deed na naar hem gekeken te hebben. En daarom zou ook hij zich gaan wassen.

Er is nog een derde mogelijkheid – dat geen van beiden zich zou wassen. De met roet besmeurde, die zag dat zijn vriend schoon was, zou zich niet wassen. De schone, die beseftte dat zijn beroete vriend naar hem had gekeken en zich daarom niet waste, zou begrijpen dat hijzelf schoon was. En daarom zou ook hij zich niet wassen.

De enige mogelijkheid die volgens de logica niet kon geschieden, is dat de met roet besmeurde man zich zou wassen en de schone niet.

Het meest voor de hand liggende zou dus nooit zijn gebeurd. Inderdaad, een gevaarlijk resultaat! Geen wonder dat een chassidische rebbe zoals Rabbi Levi Jitzchak van Berditsjev de logica heel vaak buiten spel zet: (10)

Rabbi Levi Jitschak van Berditsjev en een hem vergezellende groep chassidiem zagen eens een jood de wielen van een wagen smeren, terwijl hij gehuld was in zijn gebedskleed en zijn

gebedsriemen om had. De chassidiem uitten hun scherpe afkeuring over dit oneerbiedige gedrag. Rabbi Levi Jitzchak echter richtte zijn blik ten hemel en zei: „God van Hemel en Aarde, wat een geweldige jood staat hier voor ons. Zelfs wanneer hij bezig is de wielen van zijn wagen te smeren, bidt hij”.

En dit is bepaald geen Witz van tegenstanders van de chassidiem, zoals er ook zovele zijn. Religie, vroomheid, oprecht geloof, het zijn geen zaken die zich lenen voor uitbundige humor. Maar de toon van religieuze joodse humor is eigenlijk altijd: neem je geloof serieus, maar niet té serieus. Of zoals we uit de Talmoed kunnen leren: “Bekijk alle mensen van de positieve kant” (11). Is dat niet een van de belangrijkste kenmerken van joodse humor, religieus of niet-religieus: het geweldig levensoptimisme dat eruit spreekt?

Veel mazzel en brooche voor het komende jaar!

Noten

1. <http://rabbihyman.posterous.com/sermon-for-sidra-behar-bechukosaye-may-2007-o>.
2. R. Shmoeël Avidor Hacohen. *Met één been op de grond : Chassidische Humor en Wijsheid*. Amphora Books. Amstelveen, 1979, p. 10-11.
3. Idem, p. 12.
4. Idem, p. 13.
5. Titel van het geciteerde boek.
6. Idem, p. 14.
7. Idem, p. 24.
8. Meyer Sluyser, *Hun lach klinkt van zo ver...*, 3^{de} druk, p. 16, 19. Ik heb het woord “boer” veranderd in “goj” (“niet-jood”). Joodse boeren waren er immers niet in het vooroorlogse Amsterdam ☺.
9. Hacohen, 1979, p. 23-24.
10. Idem, p. 32.
11. Enigszins vrij weergegeven naar Pirké Avot 1:6.

JUDAICA-AGENDA – VOORJAAR 2013

16-1-2013 - Lezing Joods leven in de Mediene

Lezing door ds. Geert Hovingh die het onderwerp zal illustreren met als voorbeeld de joodse gemeente van Assen. Organisatie: Genootschap Nederland-Israël afdeling Zwolle. Plaats: Synagoge van Zwolle, Samuel-Hirschstraat 8. Tijd: 19.30 uur. Toegang voor niet-leden: €3,-.

24-1-2013 Lezing Verdraagzaamheid en haar grenzen

Lezing door Rabbijn Awraham Soetendorp. Organisatie: Romonstrantse Gemeente Zwolle. Plaats: Wolweverstraat 9, Zwolle. Tijd: 19.45 uur. Toegang: Vrijwillige bijdrage o.a. voor het Jacob

Soetendorp Institute en onkosten. Toelichting: In de media zien we deze maanden SIRE-spotjes die aandacht vragen voor tolerantie, 'daar knapt Nederland van op'. Maar hoe tolerant ben je als je gekwetst bent door de houding en (geloofs)opvattingen van een ander. Hoe verdraagzaam ben je als iemand jouw waarden niet respecteert? Over deze vraag spreekt Awraham Soetendorp, emeritus rabbijn van de Liberale Joodse Gemeente in Den Haag. Soetendorp heeft in oktober de Juliet Hollister Award ontvangen in New York voor zijn tomeloze inzet voor religieuze verdraagzaamheid en wereldvrede, een prijs die eerder uitgereikt werd aan Nelson Mandela, Desmond Tutu en de Dalai Lama. Iedereen is welkom op deze avond. Er is gelegenheid om met elkaar in gesprek te gaan.

Afscheid van Wil Cornelissen

Door Riwkah Hamburger

Bij de rondvraag van onze laatste vergadering van de tentoonstellingscommissie op zondag 14 oktober jl. vertelde Wil Cornelissen ons dat hij met het geven van rondleidingen wilde stoppen. Na 23 jaar zou hiermee een eind komen aan zijn activiteiten voor de Stichting Judaica. Wil heeft er zijn sporen wel verdiend.

Al op 4 september 1989 werd Wil bestuurslid van Judaica. (Als opvolger van de heer Jan Drentje). Dat werk heeft hij tot 1 januari 2005, dus 16 jaar, gedaan. Die beginjaren stonden o.a. in het teken van de besluitvorming over Joodse straatnamen in Zwolle-Zuid.

Naast de bestuurlijke taken voor Judaica leverde hij ook bijdragen voor het Judaica-Bulletin en gaf hij cursussen over Joodse kleinkunst, Zionisme, Joodse artiesten en antisemitisme.

Bovendien heeft hij in de beginjaren '90 de tentoonstelling op het vrouwenbalkon mede samengesteld. Toen de tentoonstelling op 5 mei 1992 door de toenmalige burgemeester Loek Hermans werd geopend, werd hij één van de rondleiders.

Dat Wil niet zomaar ineens al zijn taken zou neerleggen maakte hij op 14 oktober duidelijk. Hij wilde diezelfde middag aan de bezoekers nog 1 keer zijn verhaal vertellen.

Daar zat de spreker, op de stoel van rabbijn Hirsch, in de verwarmde kleine sjoel. Hij begon in beeldende taal zijn verhaal over de inwijding van deze synagoge op vrijdag 21 juli 1899 en daarna schetste hij met indringende en niet mis te verstane woorden de ervaringen van een paar overlevenden van die vreselijke oorlog na hun terugkomst in Zwolle.

Hij wist met zijn levendige informatie jong en oud te boeien. Velen vroegen en vragen speciaal naar hem. Haast iedereen scheen hem te kennen.

Zo belde onlangs de meester van "zijn" school uit Staphorst. Toen ik hem vertelde dat Wil het nu aan anderen overliet, klonk er teleurstelling. De meester vroeg zich af of er dan wel iemand was die het net zo goed kon doen als meneer Cornelissen. Ik heb hem gerustgesteld, want ja wat moet ik anders zeggen ..., wij zijn ten slotte door hem "opgeleid". Zijn kaartstelsel met allerlei informatie is door meerderen van ons overgenomen. Wij zullen ons best doen om het verhaal over Jodendom en Joods Zwolle even goed voor het voetlicht te brengen.

Wat ik vooral in Wil waardeer is zijn mildheid tegenover anderen. Hij is nooit uit op wat mensen van elkaar scheidt maar op wat mensen met elkaar verbindt.

Langs deze weg willen wij, leden van de tentoonstellingscommissie, Wil heel hartelijk bedanken voor alles wat hij voor ons, voor de sjoel en voor de Stichting Judaica met zoveel inzet heeft gedaan. Wij wensen hem van harte mazzel en broeche!

Namens de tentoonstellingscommissie,
Riwkah Hamburger (voorzitter).

Jacob

Een gedicht van Walter Kaufmann : Man van twee werelden

Door Dick Broeren en Peter van 't Riet

In het boek *Fighting the Angel* van Maria Kardaun¹ vond een van ons een fascinerend gedicht: *Jacob* van Walter Kaufmann (1921-1980). Wij hadden nog nooit van deze dichter gehoord en waar kun je dan beter zijn voor informatie over hem dan bij hemzelf.

In een interview in *Harper's Magazine*, februari 1959², vertelt de in Berlijn Luthers opgevoede Kaufmann: "Toen ik elf was, vroeg ik aan mijn vader: 'Wat is nu die Heilige Geest?' De geloofsartikelen die ons op school in Berlijn werden ingeprent stelden het geloof in God, Christus en de Heilige Geest centraal, en ik vertelde mijn vader: 'Ik geloof niet dat Jezus God is, en als ik ook niet in de Heilige Geest kan geloven, dan ben ik dus geen Christen'." Walter liet zich dan ook uitschrijven uit de Lutherse kerk – elf jaar oud! – en besloot Jood te worden. Toen hij vervolgens onder invloed van het steeds dreigender wordende nazidom ontdekte dat zijn vier grootouders joods waren, beseftte hij dat hij al Jood was geweest, voordat hij "Jood werd".

In 1939 – hij is dan 18 jaar oud – emigreert hij naar Amerika. Aanvankelijk wil hij rabbijn worden, maar gaat dan filosofie studeren. In de Tweede Wereldoorlog vecht hij mee in Europa tegen de nazi's. Daarna promoveert hij aan Harvard University en wordt hij hoogleraar psychologie en filosofie aan Princeton University. Hij werd een befaamd Nietzschekenner. In 1980 overlijdt hij, 59 jaar oud.

Dat zijn Lutherse opvoeding hem getekend heeft, blijkt uit de wijze waarop hij zich er tegen heeft afgezet. In het interview in *Harper's Magazine* uit 1959 verwierp hij in het kort alle religieuze waarden en praktijken, in het bijzonder die van het liberale protestantisme van het vasteland van Europa, dat begonnen was met Schleiermacher en culmineerde in de geschriften van Paul Tillich en Rudolf Bultmann. In hun plaats roemde hij ethici zoals de bijbelse profeten, de Boeddha en Socrates. Hij stelde dat een kritische analyse en het verwerven van kennis bevrijdend werkt en de mens mondiger maakt. Heftig bekritiseerde hij het modieuze liberale protestantisme van de twintigste eeuw, als zou het bol staan van de tegenstrijdigheden en uitvluchten, en hij gaf duidelijk de voorkeur aan de strenge eenvoud van het boek Job en het joodse

existentialisme van Martin Buber. Veel van deze zaken besprak hij in 1958 in zijn *Critique of Religion and Philosophy*.³

Als Nietzschekenner sympatiseerde Kaufmann met Nietzsches bijtende kritiek op het christendom. Echter, Kaufmann had ook veel kritiek op Nietzsche, want – schreef hij – "mijn meningsverschillen [met hem] zijn legio." Met betrekking tot Nietzsches stijl stelt Kaufmann dat bijvoorbeeld diens boek *Also sprach Zarathustra* deels slecht geschreven is, melodramatisch en langdradig, en toch komt hij tot de conclusie dat het boek "niet alleen een goudmijn aan ideeën bevat, maar ook een groots literair werk is en een persoonlijke triomf. Kaufmann beschrijft zijn eigen ethiek en filosofie in bijvoorbeeld boeken als *The Faith Of a Heretic: What Can I Believe? How Should I Live? What Do I Hope?* (1961) en *Without Guilt And Justice : From Decidophobia To Autonomy* (1973)⁴. Hij pleitte voor een leven in overeenstemming met wat hij voorstelde als de vier fundamentele deugden: ambitie/bescheidenheid; liefde; moed; eerlijkheid.

Voor ons is het belangrijk in de gaten te houden, dat Kaufmann een man van twee werelden was: als kind – niet wetend dat hij Jood is – wordt hij geïndoctrineerd met het Lutherse protestantisme in het Berlijn van het interbellum. En als jong volwassene is hij ineens Jood in Amerika. En waarom vinden wij dit zo belangrijk? Omdat die tweezijdigheid, die twee totaal verschillende denkwijzen, ook uit zijn gedichten spreekt. Een voorbeeld daarvan is het genoemde gedicht over Jakobs worsteling met ..., a, met wie eigenlijk? Een man? Een engel? God? Het bijbelverhaal staat in Genesis 32 en het begint met de beroemde zin 'en een man worstelde met hem'. Ook Jakob is zo'n man van twee werelden. Hij moet van God zijn veilige wereld bij Laban verlaten en weer terugkeren naar het gevaarlijke land dat aan hem en zijn voorvaders beloofd is. Hij heeft daar eigenlijk geen zin in, doodsbang als hij is voor zijn broer Ezaü die hij jaren geleden

zwaar bedrogen heeft. En dan vecht hij met “een man”. Later denken we dat het een engel was. Jakob zelf zegt – denkt – met God gevochten te hebben. Maar het belangrijkste is dat hij na dat gevecht waarin hij *niet* het onderspit delft, de rivier de Jabbok oversteekt en de confrontatie met Ezau aan durft gaan. Tussen haakjes, in dit verhaal van Jakobs terugkeer naar het land van zijn vader en grootvader komt de woordstam van het Hebreeuwse werkwoord voor ‘oversteken’ (*avar*) maar liefst tien keer voor! Het is het werkwoord waar ook het woord ‘Hebreeër’ van is afgeleid!

En nu dan het gedicht. We hebben eerst geprobeerd de Engelse tekst *beschrijvend* te vertalen. Dat wil zeggen dat we in eerste instantie niet geprobeerd hebben het Engelse gedicht in een Nederlands gedicht om te zetten. Allereerst gaat het erom zo goed mogelijk te begrijpen wat Kaufmann bedoeld kan hebben. Natuurlijk is de Nederlandse weergave – zoals elke vertaling – ook al een interpretatie, of we dat nu willen of niet. Zie hier de Engelse tekst en onze vertaling in proza.



Walter Arnold Kaufmann
(1 juli 1921 – 4 september 1980)
Duits-Amerikaans filosoof, vertaler en dichter.

Jacob

*When dark had sealed his solitude, and dawn
was likely to bring death, he did not say,
Remove this cup, but let Thy will be done!
he wrestled God until the sky grew grey,*

Toen duisternis hem opsloot in zijn
eenzaamheid, de dageraad
hem wellicht de dood zou brengen, zei hij niet:
“Laat deze beker mij voorbijgaan, maar Uw wil
geschiede!”
Hij worstelde met God tot aan het
ochtendgloren,

*and when God saw that He could not prevail
and wounded him and pleaded, Let me go!
a weary man that once was small and frail
mastered his terror and forgot his awe*

en toen God zag dat Hij niet zegevieren kon,
en hem verwondde en smeekte: “Laat mij
gaan!”,
een uitgeputte man, eens klein en broos,
overwon zijn angst, vergat zijn vrees,

*and, seeing God, said, I will not unless –
my father said, my blood, my flesh and bone,
Jacob no more but Israel – you bless
me that have fought and conquered God, alone.*

en, met de blik gericht op God, sprak hij: “Nee!
dat doe ik niet tenzij –
mijn vader vond: mijn bloed, mijn vlees en
gebeente,
geen Jakob meer maar Israel – U zegent
mij, die worstelt nog met God en hem verslaat,
alleen”.

U ziet, we hebben flink geïnterpreteerd: Kaufmann citeert in regel 3 een uitspraak van Jezus in Gethsemané, waarin deze vraagt: “Laat deze beker aan mij voorbijgaan, maar Uw wil geschiede”.⁵ Jakob vraagt dat niet (regel 2). Bijna tegen beter weten in vecht hij door. Vergelijkt Kaufmann hier de houding van Jakob (het jodendom) met de houding van Jezus (het christendom)? Jakob, de Hebreeër, blijft vechten en dwingt zijn tegenstander de zegen af, zelfs nadat die hem voor zijn leven beschadigd heeft. Is niet de zegen die hij afdwingt de ultieme overwinning? Niet de onderwerping van de tegenstander, maar het door hem gezegend worden

als doel van het gevecht? Zet Kaufmann die levenshouding hier tegenover die van Jezus die niet vecht en lijdzaam ten onder gaat? Zet Kaufmann hier in dit gedicht tegenover elkaar wat hij beschouwde als de essentie van het Jodendom en van het Christendom? Vijftig jaar later moeten we hier even aan wennen, gewend als we zijn Jezus te zien als een joodse man die een joods leven leidde. Maar in Kaufmanns gedichten is daar nog weinig van te bespeuren: Jezus lijkt bij hem nog vooral de representant van het dominante orthodoxe christendom van later eeuwen.

Het gedicht *Jacob* maakt deel uit van de gedichtencyclus *Bible Portraits* (1961-62), de openingscyclus in Kaufmanns bundel *Cain and other Poems* (New York, 1962). In die cyclus staan gedichten over Kaïn, de aartsvaders Abraham, Izaäk en Jakob, over Mozes, Saul, Elia, Hosea en – maar liefst drie gedichten over – Jezus. Die laatste hebben titels als ‘De Verzoeking’ (in de woestijn), ‘Gethsemane’ en ‘De Kruisiging’. Alleen al uit die laatste drie blijkt dat Kaufmann steeds is bezig gebleven met zijn christelijke opvoeding en wel op een uiterst kritische wijze. In het laatste couplet van het gedicht *The Temptation* (‘De Verzoeking’) lezen we bijvoorbeeld:

*The devil promised Jesus world-wide fame
and glory that no pharao or king
or prophet ever equalled: yea, his name
would be like God's, and men would worship him,
if he would bow to Satan's stratagem.
He answered, "Worship none except the Lord" –
but Satan's promise was fulfilled.*

We vertalen dit in proza met:

De duivel beloofde Jezus wereldwijde roem
en glorie nooit geëvenaard door farao
noch koning noch profeet: ja, als die van God
zou zijn naam zijn en mensen zouden hem
aanbidden,
als hij maar buigen zou voor Satans list.
Hij antwoordde: “Aanbidt geen ander dan de
Eeuwige” –
maar Satans belofte werd vervuld.

Met de laatste zin van dit couplet geeft Kaufmann feilloos aan wat er in het christendom later met Jezus is gebeurd: de vergoddelijking, waarvan hij zelf een uitgesproken tegenstander leek te zijn, overkwam hem in later eeuwen alsnog. In zijn tweede Jezusgedicht, *Gethsemane*, stelt Kaufmann Jezus en Elia tegenover elkaar: Elia die in zijn

eentje koning Achab en de Baälpriesters tegemoet trad:

*Friendless, Elijah faced the throne
and scores of priests of Baal*

Zonder vrienden trotseerde Elia de troon
en scharen Baälpriesters

tegenover Jezus die steeds steun zoekt bij zijn discipelen:

But Jesus wanted company.

Maar Jezus verlangde naar gezelschap.

‘Courage’, ‘moed’ – dat was immers een van Kaufmanns vier levensdeugden!

In het derde couplet van het gedicht *Jacob* staat nog een merkwaardige tussenzin:

*my father said, my blood, my flesh and bone,
Jacob no more but Israel.*

Deze tussenzin lijkt te functioneren als argument voor het vragen om de zegen. Maar wie mag die vader dan wel zijn? En wat heeft die vader te maken met de naamsverandering van ‘Jakob’ in ‘Israël’, een naamsverandering die in het bijbelverhaal immers pas na de vraag om de zegen plaatsvond?

Dat Kaufmann met die vader waarschijnlijk niet God zelf heeft bedoeld, kan blijken uit het feit dat *father* niet met een hoofdletter is geschreven. Dan is de enige kandidaat die in aanmerking komt Jakobs bijbelse vader Izaäk. En inderdaad, het gedicht dat aan *Jacob* voorafgaat, heeft als titel *Isaac*. In dat gedicht is Izaäk de hoofdpersoon en gaat het eveneens om een zegen: de zegen die Jacob aan zijn vader ontfutseld heeft door een list. Een zegen die Jacobs verdere levensloop een beslissende wending zou geven en van zijn leven één grote worsteling met God en mensen zou maken. En nu, aan de oever van de Jabbok, wordt Jacob andermaal gezegend. Niet door Izaäk, maar door God zelf. Niet uit list, maar op grond van een volhardend worstelen. Wil Kaufmann zeggen dat Jakob eerst nu de zegen van zijn vader Izaäk werkelijk heeft verdiend? Een uitgestelde zegen door God zelf hem aangebracht? De zegen als levensopdracht en levensvervulling?

Het gedicht *Jacob* eindigt met een opmerkelijk woord: *alone*, ‘alleen’. We zagen al Kaufmanns voorkeur voor “Elia alleen” boven “Jezus in

gezelschap”. Kaufmann heeft kennelijk een voorkeur gehad voor eenzame strijders om inzicht en waarheid. Ook hijzelf had immers als elfjarige de oversteek naar de levensweg van de Hebreëer gemaakt, helemaal alleen!

Tot slot geven we u nog een poëtische weergave van het gedicht *Jacob*. Het is op zijn beurt weer een interpretatie van de interpretatie die de prozavertaling is. Het originele gedicht heeft 12 regels van elk 10 klanken precies, en een consequent rijmschema A-B-A-B. Die kenmerken van het gedicht hebben we in het Nederlands niet helemaal kunnen realiseren. Onze taal heeft nu eenmaal meer woorden nodig dan het Engels, zodat de regels variëren met 10 en 12 klanken. Ook het rijmschema is in de eerste twee coupletten anders. Beoordeelt u zelf of het een slaagde Nederlandse weergave is.

Jakob

Toen donk're nacht zijn eenzaamheid omsloot,
aanstonds
de dag zijn dood zou kunnen brengen, zei hij niet:
“Neem af van mij dez' beker..., maar uw wil
geschiedt!”

Hij worstelde met God tot aan de morgenstond,

en toen God zag dat Hij niet zegevieren kon,
verwondde Hij hem smekend: Laat mij gaan!
Een mens vermoeid van een ooit broos bestaan,
die zijn ontzag vergat, zijn angsten overwon,

zei met de blik op God: “O nee, tenzij –
mijn vader vond mijn bloed, mijn vlees en been,
geen Jakob meer maar Israël – jij zégent mij
die vecht met God, en die Hem overwon, alleen”.

Noten

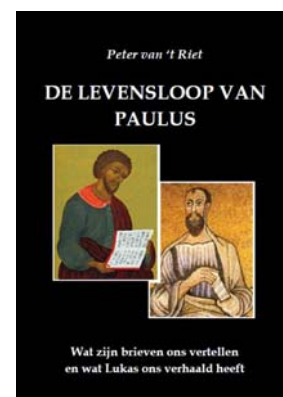
1. *Fighting the Angel, Biblical and Mythical encounters with Demons and Deities*. Maria Kardaun, EyeCorner Press, 2011, Roskilde. ISBN 978-87-92633-11-8.
2. Het hele interview is op het internet te vinden (<http://faculty.plts.edu/gpence/html/kaufmann.htm>). Eveneens op het internet een uitvoerig biografisch en encyclopedisch artikel over Kaufmann in de Engelstalige Wikipedia.
3. Deze en de volgende alinea zijn overgenomen uit de Engelse Wikipedia [december 2012].
4. *Het Geloof van een Ketter: Wat kan ik Geloven? Hoe moet ik Leven? Waarop hoop ik?* En: *Zonder Schuld en Gerechtigheid: Van Decidofobie (angst beslissingen te nemen) tot Autonomie*.

Boekaankondiging

Peter van 't Riet (2012). *De levensloop van Paulus : Wat zijn brieven ons vertellen en wat Lukas ons verhaald heeft*. Zwolle : Folianti. 128 pagina's. ISBN 978-90-76783-29-1. Prijs: € 12,00.

Eind vorig jaar verscheen het nieuwste boek van Peter van 't Riet met de titel *De levensloop van Paulus*. Het is de eerste publicatie van de auteur over Paulus en hopelijk volgen er meer.

Over Paulus zijn we uit twee bronnen geïnformeerd: uit zijn brieven en uit de Handelingen der Apostelen (het tweede boek van de evangelist Lukas). Veel Paulus-studies behandelen de gegevens uit beide bronnen door elkaar. Maar doet men deze bronnen dan wel recht?



In deze studie over de levensloop van Paulus laat Peter van 't Riet zien welke beelden van Paulus naar voren komen als zijn brieven en de Handelingen onafhankelijk van elkaar worden gelezen. Dan blijken er naast overeenkomsten ook grote verschillen te zijn, zo groot zelfs dat de auteur spreekt van een midrasjtransformatie die Lukas op Paulus heeft toegepast. Lukas blijkt niet de eerste kerkhistoricus te zijn geweest, maar een “narratief theoloog” die met zijn joodse “betoog in verhaalvorm” (*midrasj*) een messiaanse strategie heeft uitgestippeld die in veel opzichten verschilde van Paulus' eigen messiasopvattingen.

In het boek worden en passant een aantal kritische noten geplaatst bij de hedendaagse exegese van Paulus' brieven, die hem “joodser” tracht te maken dan hij werkelijk was, een exegese die soms van vreemde beelden over het toenmalige jodendom uitgaat. *De levensloop van Paulus* is een boek dat menig lezer aan het denken zal zetten.

Het boek is uitgegeven bij Folianti in Zwolle en kan via internet besteld worden op de website van Peter van 't Riet: www.petervantriet.nl. Daar is ook meer informatie te vinden over de inhoud en hoofdstukindeling van het boek.

De verdwenen Joodse gemeenschap van Ommen

Door Wim Neevel

De geschiedenis van Joods Ommen is geworteld in de Ommer gemeenschap en gaat enkele eeuwen terug. Het verhaal kent echter geen goed einde: zevenentwintig Joden, die gewoon “plat konn' proat' n” werden van 1942 tot 1944 opgepakt, op de trein gezet, eerst naar Westerbork en niet lang daarna voor een enkele reis naar Auschwitz of Sobibor.

In het straatbeeld getuigt enkel nog de Joodse begraafplaats van hun aanwezigheid van weleer. Daar zien we opgerichte stenen die ons niet doen vergeten dat de personen die daar zijn begraven ooit door de straten van Ommen hebben gelopen en deel uitmaakten van die gemeenschap. Een gedeelte van de begraafplaats is echter ongebruikt. Het is een leegte die gevuld had moeten worden met de grafstenen van leden van de families Bierman, Cohen, Van Gelder, Van der Hoek, De Levie en Vomberg. Nu staat er slechts een monument om hun namen niet te vergeten.

Met zekerheid kunnen we stellen dat in 1724 de stad Ommen een Joodse inwoner had. Deze man werd in dat jaar aangeslagen voor een bedrag van twee gulden en tien stuivers.^{*2} Zijn naam is echter niet bekend. Hij werd slechts aangeduid als 'oude jode'. Het kan zijn dat deze 'oude jode' al enkele jaren in Ommen woonde, maar wanneer hij zich daar heeft gevestigd is onbekend. In het 'haard- en vuurstedenregister' dat dateert uit 1682 is nog geen vermelding van een Joodse inwoner van de stad en daarmee kunnen we dus concluderen dat in de periode tussen 1682 en 1724 het stadsbestuur van Ommen toestemming heeft gegeven dat een of meerdere Joodse personen zich in de stad mochten vestigen.

Het aantal Joodse inwoners in Ommen, maar ook in de andere steden en dorpen in het Vechtdal bleef gering. In 1809 woonden er in Ommen en Den Ham tezamen drieëntwintig Joden.

Hoewel er nog geen synagoge was, werd in 1853 de Joodse gemeente van Ommen gesticht. In dat jaar werd Ommen ook erkend als 'Bijkerk' van de te Zwolle gevestigde Hoofdsynagoge. Kort daarop – het aantal Joodse inwoners was inmiddels gestegen tot boven de vijftig – werd met de bouw van een synagoge begonnen.

In het Nieuw Israëlitisch Weekblad van 12 oktober 1917 verscheen een kort bericht, waarin gemeld werd dat de vereniging 'Chewras Nosjim', een vereniging van vrouwen, op de eerste dag van het loofhuttenfeest dat in 1917 op 1 oktober viel, een parochet – voorhangsel – aan de Joodse

*Wi 'j hebt alleen 't kleine karkhof
met stien'n, woarop 't hebreeuwse schrift
maar die weg zint en hier niet begraav'n bint
die hew diepe in oons geheug'n e grift.*1*

Gemeente Ommen geschonken had. Over de aanleiding wordt in het bericht niets gezegd. Het ligt voor de hand, dat het was ter ere van het 60-jarig bestaan van de synagoge. Die 'Chewras Nosjim' wijdde zich aan goede werken voor de gemeenschap. Tot die goede werken behoorde ook het vervaardigen van synagogaal textiel, in navolging van de spreekwoordelijke sterke, deugdzame vrouw uit Spreuken 31,13: “Ze zoekt zorgvuldig wol en linnen uit en doet ermee wat haar handen aangenaam vinden.”

Ooit maakten 'de jeudse gebroeders' Nathan en Salomon van Essen deel uit van de Ommer gemeenschap. “Nathan kon wratten wegkijken. In Omme'n zeé'n ze: Aj wratten hebt dan muj noar Nathan goan, die kan ze votkijken. De beide breurs van Essen waa'n vilders en zie handel'n ook in lompen. Boamdien verkochen ze boajen goe'd. De breurs had'n een hondekarre met drie grote trekhonde er veur en doar mee gung ze de boer op. (...). 'k Weet niet meer wat veur Jeuds fees ze dan had'n, dan lag doar een plaanke oaver twee stoel'n en doar steu'n een heleboel keersen op. Dan kwaamp Nathan bi'j oons en vreug: Joongs, kom es effen lichies kieken?”^{*3}

Uit diverse artikelen in afleveringen van het tijdschrift 'De Darde Klokke' wordt duidelijk dat de Joodse gemeenschap veel heeft bijgedragen aan Ommens bloei, zeker in de eerste helft van de 20e eeuw. De familie de Haas, als werkgever met hun exportslagerij, eerst in de Kerkstraat en later over het spoor op de Kamp. Maurits Gotschalk met zijn houthandel. En verder de familie De Levie, die erom bekend stond dat ze zich inzetten voor de Ommense samenleving. Hartog de Levie was de oprichter van voetbalclub OVC '21. Vader Gompel de Levie was secretaris van de VVV en

tevens bestuurslid van de Oranjevereniging en broer Jacob was actief lid van muziekvereniging Crescendo.

Bij Ommenaren is de herinnering aan Joodse stadgenoten altijd levend gebleven.

*Weet ie nog det op de Sabbat
de Jeud'n noar heer synagoge göng'n
de vrouw'n op de bönnne ^{*4} achter spiel'n
hoe 't op de stroate was te heur 'n as ze zöng'n? ^{*1}*

Op de gevel van de Ommense sjoel stond – enigszins verdiept boven de ingang – in Hebreeuwse letters geverfd, de tekst uit Genesis 28,17: “*Hoe ontzagwekkend is deze plaats, dit is niet anders dan een huis Gods en dit is de poort des hemels.*” Ook op de nokplank van de synagoge stond nog een Hebreeuwse tekst geschilderd: “*Gezegend jij bij jouw binnenkomen en gezegend jij bij jouw uitgaan*”. Een renovatie of restauratie van dit ‘Beth El’ – Huis van God – is helaas niet meer mogelijk. De synagoge, die op de hoek van de Varsenerpoort en de Middenstraat stond, werd in 1951 afgebroken. Alleen een plaquette herinnert nog aan dit Ommense sjoeltje. Nu is deze plaats een terras bij een restaurant, waar je op zomerse dagen zich feestelijk verpozende mensen aantreft. “... en jij gaat fluitend langs, licht, praat ... hier viel de wereld rond hen stil. Geen mens vroeg naar hun laatste wil. Ontbloot het hoofd dan en zwijg stil”.^{*5}

De avond van vrijdag 2 oktober 1942 – na spertijd, dat is na 8 uur – ontvangt de voorzitter van de Joodse raad in Ommen een zgn. telegram – dat eigenlijk een waarschuwing is – van de Joodse raad uit Enschede, dat men opgepakt gaat worden en dat men moet onderduiken. Die avond en nacht is er veel verwarring en onrust. Er zijn zoekacties van de Duitsers en de gevluchten melden zich weer. In de loop van zaterdagmorgen 3 oktober komt een vrachtauto langs om de Joden op te halen. De oude van der Hoek krijgt zelfs nog toestemming van een Duitse soldaat om zijn vergeten gebedenboek op te halen – het was immers sjabbat! Bij hun vertrek worden ze gadegeslagen door een groot aantal inwoners. Op de hoek van de Brugstraat-Markt draait de auto naar rechts. En dan treedt de Levie in de vrachtauto naar voren voor een groet. Hij neemt afscheid van Ommen, waarbij hij zijn hoed afneemt.^{*6}

Om, voor het eerst na 70 jaar, de omgebrachte Joden te herdenken, werd op 3 oktober 2012 een stille tocht gehouden die startte bij pizzeria Dolce

Vita, de plaats van de voormalige synagoge. Vooraan in de stoet van zo'n 500 mensen liepen opperrabbijn Binyomin Jacobs en Burgemeester Marc-Jan Ahne. De tocht voerde langs de acht adressen waar eens de omgebrachte Joodse Ommenaren woonden. Kinderen van basisschool De Kardoën lazen de namen van de slachtoffers voor. Na het noemen van de naam werd er een fakkel ontstoken. Deze 27 fakkels werden door 27 jeugdleden van OVC '21 gedragen. Om in de Joodse traditie te blijven werd er tevens een grote kiezelsteen bij de herdenkingsplek achter gelaten. Gestadig en muisstil trok de stoet verder naar de Joodse begraafplaats. De regen gaf een extra dimensie aan de stille tocht. Miezigerig weer, geheel passend bij die dag van 3 oktober 1942. Na de speech van Burgemeester Ahne kwam opperrabbijn Jacobs aan het woord, die waarschuwend de vinger opstak dat het zomaar weer kan gebeuren. Toch, zo beëindigde hij zijn toespraak, zijn wij hier om onze omgekomen Joodse medemensen te gedenken, waarvan de namen bekend zijn en waar op een foto nog enkel de herinnering prijkt.

De dag erop stond in De Stentor: “Bertha Martens (84) uit Ommen staat in de regen naar de speech te luisteren. Het is voor de Ommense belangrijk om hier vandaag te zijn, want zij zag als meisje van veertien hoe haar overburen werden afgevoerd. *Iedere zaterdag, op de sabbat, maakte ik de kachel voor hen aan. Toen ik er die morgen heen wilde gaan zei mijn moeder dat ik dat beter niet kon doen*’ vertelt ze. *Ik was nieuwsgierig en ging toch naar buiten, daar zag ik een veewagen in de Brugstraat staan.*’ Martens wist destijds niet wat haar burens te wachten stond. *Ik wist dat ze naar Westerbork moesten, maar had als kind geen idee wat er daar met ze ging gebeuren.*’ Ze herinnert zich het afscheid nog als gisteren. *De veewagen reed stapvoets weg en de hele buurt liep er huilend achteraan. Het was verschrikkelijk.*”

Op 4 maart 2013 zullen in het centrum van Ommen 27 Stolpersteine worden gelegd.

Noten en bronnen

*1 Enkele regels uit het gedicht *AN OONZE JEUDSE STADGENOTEN* van Dieks Makkinga, gepubliceerd in het Ommer historisch tijdschrift ‘De Darde Klokke’ (april 1971).

*2 Uit ‘Geslagtregister 1724’.

*3 Uit De Darde Klokke (nummer 103).

*4 De ‘bönnne’ = de galerij waar de Joodse vrouwen vanachter spijlen de dienst kunnen volgen.

*5 Deze dichtregels komen uit het gedicht ‘Hier boog ...’ van Bertus Aafjes.

*6 Informatie ontleend aan “Ommen onder kroon en kruis” deel 1 van W. Stappenbelt.

COLOFON

Het Judaica-Bulletin is een uitgave van de Stichting Judaica Zwolle, Postbus 194, 8000 AD Zwolle. Het verschijnt vier maal per jaar. De abonnementsprijs bedraagt €8,00 per jaar, over te maken na ontvangst van een factuur. Een abonnement kan men aanvragen via info@judaica-zwolle.nl.

De Stichting Judaica Zwolle stelt zich ten doel de verspreiding van kennis over de joodse godsdienst, taal, geschiedenis en cultuur. Zij streeft dit o.a. na door het organiseren van cursussen, studiedagen, tentoonstellingen, etc. in de synagoge van Zwolle.

Het bestuur van de Stichting Judaica Zwolle bestaat uit de volgende leden:

- J.J. Dekker (secretaris)
- Mw. R.J.S. Hamburger (coördinator rondleidingen en tentoonstelling)
- Mw. J.J. Hansma (bibliothecaris)
- Mw. J. van Harten-Wondergem (administrateur)
- D. Klasen (cursuscoördinator)
- W.H. Neevel (voorzitter)
- Mw. S. Prins (penningmeester)

De Stichting geeft jaarlijks een folder uit over haar activiteiten. Deze folder kan worden aangevraagd bij de administrateur mw. J. van Harten-Wondergem (038-4651347) of via ons e-mailadres info@judaica-zwolle.nl. Actuele informatie over de cursussen, de Judaica-agenda en andere activiteiten van de Stichting is te vinden op de website: www.judaica-zwolle.nl. De bibliotheek van de Stichting wordt beheerd door mw. J.J. Hansma.

De Stichting heeft een tentoonstelling ingericht op het voormalige vrouwenbalkon van de synagoge van Zwolle, Samuel Hirschstraat 8, met als thema 'Joods leven in en om Zwolle'. Deze is eenmaal per maand op zondag geopend van 13.30-16.00 uur (zie voor de datums de Judaica-agenda in dit bulletin). Dan wordt er vanaf 14.00 uur ook een rondleiding verzorgd.

De Stichting werkt bij gelegenheid samen met: de Joodse Gemeente Zwolle, Stichting Voortbestaan Synagoge Zwolle, Genootschap Nederland-Israël afdeling Zwolle, en andere regionale en landelijke organisaties met een soortgelijke doelstelling.

Giften voor het werk van de Stichting Judaica Zwolle zijn aftrekbaar voor de inkomstenbelasting en kunnen worden overgemaakt op girorekening 259272 t.n.v. Stichting Judaica Zwolle te Zwolle.

VOLGENDE BULLETIN

Het volgende bulletin verschijnt 1 april 2013. Kopij dient uiterlijk in de tweede week van maart te zijn ingeleverd via info@judaica-zwolle.nl.

DE ADMINISTRATIE

De administratie van de Stichting Judaica Zwolle wordt verzorgd door Mieke van Harten-Wondergem te Zwolle. Zij is te bereiken via tel.nr. 038-4651347 of via ons e-mailadres info@judaica-zwolle.nl.

JUDAICA BULLETIN

De redactie van het Judaica Bulletin bestaat uit: Peter van 't Riet en Wim Neevel. Verspreiding: Geesinus en Astrid Kruithof.

TENTOONSTELLINGSCOMMISSIE

De tentoonstellingscommissie bestaat uit: Riwkah Hamburger (voorzitter), Hanneke Brem, Michael Canter, Wil Cornelissen, Marguerite Groot-Segond, Jaap Hagedoorn, Rosa Lemstra, Elmer Lugtigheid (PR), Ingrid Petiet, Astrid Rodrigues Pereira, Caroline Rouwendal-Estoppey.

WERKGROEP CURSUSSEN

De werkgroep cursussen bestaat uit: Johan Dekker (secretaris), Arie Driesprong, Henrike de Graaf, Riwkah Hamburger, Jeannette Hansma, Mieke van Harten-Wondergem, Dick Klasen, Wim Neevel (voorzitter), Wil Wolters.

BEHEER E-MAIL

De mailbox info@judaica-zwolle.nl van de stichting wordt beheerd door Lidy van Dam. Via dit e-mailadres kan men toezending van het cursusprogramma of andere informatie vragen.

RONDLEIDINGEN IN SYNAGOGE

Rondleidingen in de synagoge van Zwolle met bezoek aan de tentoonstelling voor groepen van meer dan 15 personen kunnen worden aangevraagd via info@judaica-zwolle.nl. Entree: € 4,00 voor volwassenen (kortingen voor jeugdigen).



Poeriemratel waarmee gerateld wordt tijdens het lezen van de rol van Esther steeds als de naam van Haman wordt genoemd. Zondag 24 februari a.s. is het Poeriem.